

**უნიკალური ერთეული ივანე ჯავახიშვილის
ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის
სამეცნიერო ბიბლიოთეკის რატიტეტული
ფონდიდან**

ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი საქართველოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სამეცნიერო დაწესებულებაა, რომელიც სათავეს იღებს ჯერ კიდევ 1917 წლის 1 ივლისს თბილისში დაარსებული – „კავკასიის ისტორიულ-არქეოლოგიური ინსტიტუტიდან“. აღნიშნული ინსტიტუტის დაარსება განხორციელდა აკადემიკოს ნიკო მარის მოთავეობით. იმდროინდელი წესდების თანახმად, ინსტიტუტი წარმოადგენდა სამეცნიერო დაწესებულებას, რომლის ძირითადი ამოცანა იყო კავკასიის მოსახლეობისა და ლინგვისტურად თუ კულტურულად მისი მონათესავე ხალხების ისტორიის, ენების, ყოფისა და სიძველეების შესწავლა; კავკასიის მცოდნეობასთან დაკავშირებული სამეცნიერო დისციპლინების განვითარებისათვის ხელშეწყობა, კავკასიის მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლების დაცვა-აღნუსხვა და შესწავლა. ინსტიტუტის პირველ „ნამდვილ წევრებად“ (როგორც ამას განსაზღვრავდა მაშინდელი წესდება) არჩეულები იყვნენ ექვთიმე თაყაიშვილი და გიორგი ჩუბინაშვილი. ინსტიტუტში დაარსებისთანავე მიმდინარეობდა ისტორიული ხასიათის მასალის შეგროვება, ტარდებოდა უაღრესად მნიშვნელოვანი ექსპედიციები და მიმდინარეობდა კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა.

1918 წლის იანვარში ქართველი ხალხის ცხოვრებაში უაღრესად მნიშვნელოვანი მოვლენა მოხდა – გაიხსნა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისის უნივერსიტეტთან კავკასიის ისტორიულ-არქეოლოგიური ინსტიტუტის მჭიდრო კავშირის დამყარების საჭიროებას ხელს უწყობდა ამ ორი დაწესებულების მეცნიერული მიზნების ერთიანობა. აღსანიშნავია, რომ ინსტიტუტის ორივე ნამდვილი წევრი – ექვთიმე თაყაიშვილი და გიორგი ჩუბინაშვილი – უნივერსიტეტის პროფესორებად იყვნენ არჩეულნი, ხოლო ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე – ექვთიმე თაყაიშვილი თბილისის უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელთაგანი და არქეოლოგიის კათედრის პირველი გამგეა.

1931 წელს ინსტიტუტს ეწოდა „კავკასიის-მცოდნეობის ინსტიტუტი“, ხოლო 1936 წელს, მორიგი რეორგანიზაციის შემდეგ მან მიიღო „აკად. ნ. მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის“ (ენიმკი) სახელწოდება. აქ მოღვაწეობდნენ დიდი ქართველი მეცნიერები ექვთიმე თაყაიშვილი, სიმონ ჯანაშია, გიორგი ახვლედიანი, ნიკო ბერძენიშვილი, აკაკი შანიძე, ვარლამ თოფურია, არნოლდ ჩიქობავა, ვუკოლ ბერიძე, გიორგი ჩიტაია, გიორგი ნიორაძე, გრიგოლ წერეთელი, სიმონ ყაუხჩიშვილი, გიორგი ჩუბინაშვილი, დიმიტრი უზნაძე, ილია აბულაძე, ვერა ბარდაველიძე, ქეთევან ლომთათიძე, შოთა ძიძიგური, სერგი ჯიქია, ვლადიმერ მაჭავარიანი და სხვ. ენიმკის დაარსებიდანვე აქ მუდმივ კონსულტანტად მოწვეული იყო ივანე ჯავახიშვილი. ენიმკი აერთიანებდა ქართველურ

ენათა, კავკასიურ ენათა, ლექსიკოლოგიისა და სამეცნიერო ტერმინოლოგიის, მანლობელი აღმოსავლეთის ენათა, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ანთროპოლოგიის, ისტორიის, ფილოლოგიის, ზოგადი ენათმეცნიერების განყოფილებებს და ფონეტიკისა და ნიკო მარის კაბინეტებს.

1941 წლის 8 მაისს ენიმკი გაიყო და მის ბაზაზე შეიქმნა ორი ინსტიტუტი: „ისტორიის ინსტიტუტი“ და „აკად. ნიკო მარის სახელობის ენის ინსტიტუტი“ (შემდგომში ენათმეცნიერების ინსტიტუტი). ეს იყო ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ისტორიაში ახალი ეტაპი. იმდროინდელი, ახლადშექმნილი ისტორიის ინსტიტუტი გახდა საქართველოს ისტორიის, ქართველი ხალხის ყოფისა და კულტურის შემსწავლელი ძირითადი ცენტრი. არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული სამუშაოების გაფართოების გამო 1964 წელს ისტორიის ინსტიტუტს ეწოდა „**ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტი**“, ხოლო 1977 წელს ინსტიტუტს გამოეყო და ცალკე სამეცნიერო ცენტრად ჩამოყალიბდა „**არქეოლოგიური კვლევის ცენტრი**“. 2006 წლიდან ინსტიტუტი გახდა „**საჯარო სამართლის იურიდიული პირი ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი**“, ხოლო 2010 წლიდან ის არის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი.

რამდენადაც შთამბეჭდავია ამ ინსტიტუტის ისტორია, იმდენად მდიდარია მისი წიგნადი თუ საარქივო

ფონდები. წლების მანძილზე, რამდენადაც დიდი მეცნიერები მოღვაწეობდნენ ისტორიის ინსტიტუტში, იმდენად დიდია მათი დანატოვარი და მათ მიერ შემოწირული საბიბლიოთეკო თუ საარქივო ფონდები. ამჯერად ბიბლიოთეკის ფონდებზე საუბარს არ გავაგრძელებთ და შევეხებით მხოლოდ ერთ წიგნს, რომელიც ინსტიტუტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის უნიკალურ ერთეულს წარმოადგენს. საქმე ეხება ბერძნულ ენაზე გამოცემულ, სქელტანიან გამოცემას, რომელიც წარმოადგენს იერუსალიმის პატრიარქ დოსითეოსის „ისტორიას“. ცალკე აღსანიშნავია, რომ 1839 წელს მარი ბროსემ გამოსცა იერუსალიმის პატრიარქ დოსითეოსის მიერ შეგროვილი ცნობები საქართველოს შესახებ.

დოსითეოსი დაიბადა 1641 წელს პელოპონესში. პატრიარქი იყო 1669 წლიდან. ის გამოირჩეოდა მართლმადიდებლობის აქტიური დაცვითა და კათოლიკურ ეკლესიასთან უკომპრომისო ბრძოლით. თამარ ტივაძის აღნიშვნით, დოსითეოსი „იმ პირთა რიცხვს ეკუთვნოდა, რომელნიც დასახული მიზნის მისაღწევად ყველა ხერხს გამართლებულად თვლიდნენ. ეს ის პიროვნება იყო, რომელიც ერეკლე პირველს წერდა: „... გარემოებამ გაიძულა გამოგეცვალა მამაპაპური წმინდა რჯული, მაგრამ შენ ეს გამიზნულად გააკეთე და არა იმისათვის, რომ ცუდი აზრი გამოძრავებდა. ეცადე, რომ ამ დასახულ მიზანს მიაღწიო... შენი მიზანი იყო გარეგნულად გვანებოდი უცხო რჯულის ადამიანს, გულში კი ქრისტიანი ყოფილიყავი. რაც შეეხება ურჯულოებს – მოატყუე ისინი, გაუცინე მათ, იცრუე, თუ საჭირო იქნება, დაუფიცე კი-

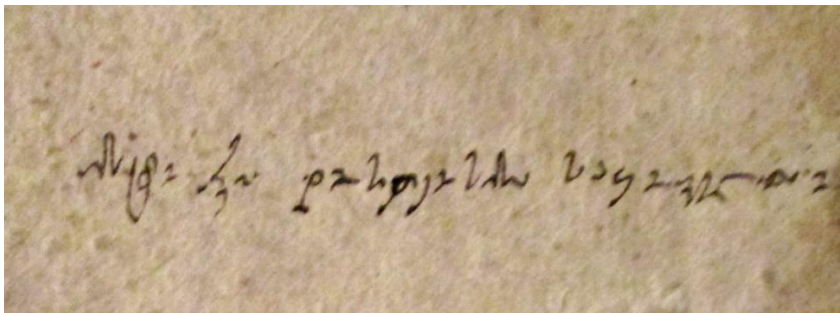
დეკაც, ოღონდ ქრისტიანებს სიკეთე მოუტანე...“ [2, 248].

დოსითეოს პატრიარქი საქართველოში ორჯერ ყოფილა ჩამოსული, ერთხელ 1658-1659, ხოლო მეორედ – 1681-1683 წლებში.

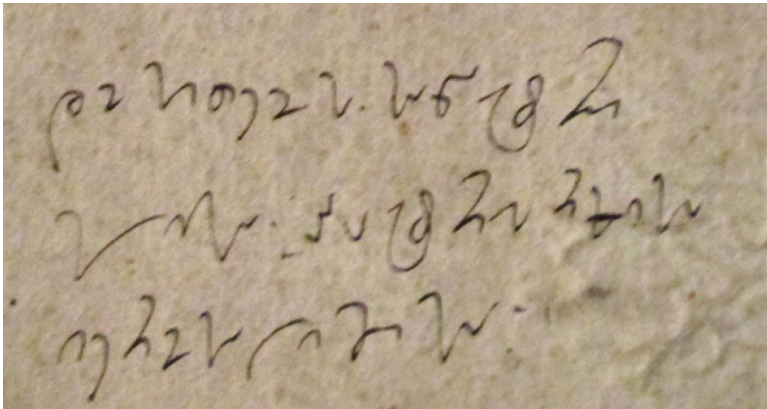
დოსითეოსის „ისტორია“, თავის მხრივ, უნიკალური გამოცემაა თავისი შინაარსის და წყაროსეული მნიშვნელობის თვალსაზრისით, მაგრამ ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში დაცული ეს ეგზემპლარი არამხოლოდ შინაარსობრივი და გამოცემის თვალსაზრისითაა უნიკალური, არამედ ამ ერთეულის წარმომავლობითა და კუთვნილებითაც. საქმე ეხება ამ ერთეულზე არსებულ წარწერებს, რომლებიც საკმაოდ მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდიან.

პირველი წარწერა განმარტებითი ხასიათისაა და წიგნის ავტორის და სათაურის შესახებ გვამცნობს:

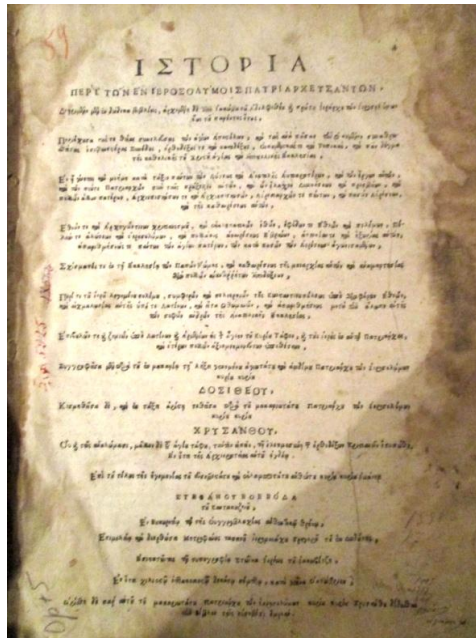
„ისტორია დოსითეოსისა საყოველთაო“

„დოსითეოს სანატრელისა პატრიარქისა იერუსალიმისა“

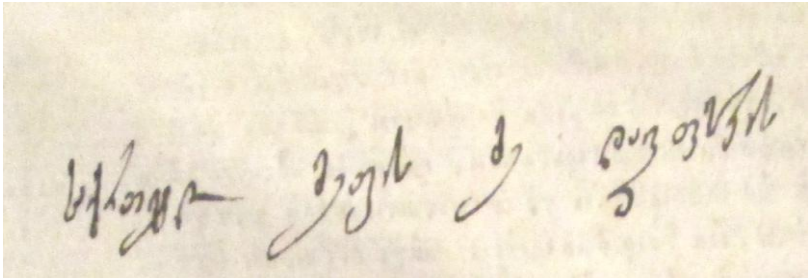

ბერძნულ ენაზე ამ ნაშრომს „ისტორია“ („ΙΣΤΟΡΙΑ“) აწერია:

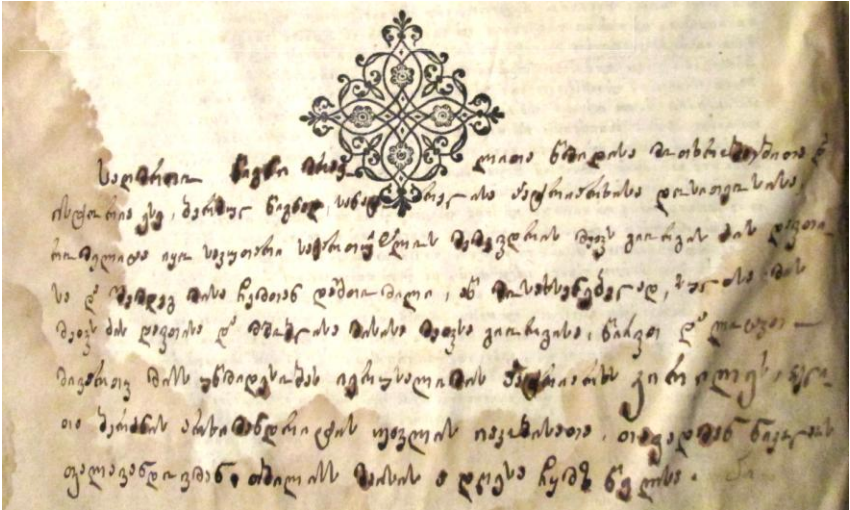
ყველაზე მნიშვნელოვანია შემდეგი ორი წარწერა. კერძოდ, ამ წარწერებში საუბარია ამ წიგნის მფლობელებზე. პირველ წარწერაში ვკითხულობთ:

„საქართველო[ს] მეფის ძე დავითისაის“

ამ ტექსტს მოსდევს კიდევ ერთი განმარტებითი წარწერა, სადაც ვკითხულობთ:

„სადმართო წიგნი მრავლითა წმიდისა მოთხრობებითა და ისტორია ესე, ბერძენულ წიგნად სანატრელისა პატრიარხისა დოსითეოსისა რომელიცა იყო საკუთარი საქართუ ლოს მექკვიდრის მეფის გიორგის ძის დავითისა და შემდეგ მისა ჩემთან დაშთომილი, აწ მოსახსენებულად, სულისა მის მეფის ძის დავითისა და მშობლისა მისისა მეფისა გიორგისა, წირვით და ლოცვით მივართვი მისს უწმიდესობას იერუსალიმის პატრიარხს კირილეს, ელითა ბერძნის არხიმანდრიტის უფლის იაკობისათა, თავადმან ნიკოლაოს ფალავანდოვმან, თბილისს, მაისის ა დღესა ჩემზ წელსა“

ესე იგი, აღნიშნული წიგნი სამეფო ოჯახის კუთვნილება ყოფილა და სამეფო ოჯახის ბიბლიოთეკიდანაა. როგორც წარწერებიდან ირკვევა, ის ყოფილა მეფე გიორგის (ქართლ-კახეთის მეფე გიორგი XII (1746-1800, მეფობის წლები 1798-1800)) ძის დავითის (1767-1819) კუთვნილება. ამის შემდეგ აღნიშნული წიგნი თავად ნიკოლოზ ფალავანდიშვილს დარჩენია. შემდეგ ეს წიგნი ნიკოლოზ ფალავანდიშვილს გადაუცია იმ დროს თბილისში მყოფი ბერძენი არქიმანდრიტისთვის – იაკობისთვის, იერუსალიმის პატრიარქ კირილესთვის გადასაცემად (1847 წლის 1 მაისს). სწორედ მაშინ, როცა ნიკოლოზ ფალავანდიშვილი ამ წიგნს უგზავნიდა პატრიარქ კირილეს, გაუკეთებია ზემოაღნიშნული განმარტებითი წარწერაც. ანუ, ოფიციალურად ეს წიგნი ქართული სამეფო – ბაგრატიონთა ოჯახის კუთვნილებიდან იერუსალიმის პატრიარქის კუთვნილება გამხდარა, მაგრამ ფაქტია, ის საქართველოს წიგნთსაცავში აღმოჩნდა. ნაკლებსავარაუ-

დოა, რომ აღნიშნული წიგნი წაეღოთ საქართველოდან და კვლავ დაბრუნებულიყო უკან. სავარაუდოდ არქიმანდრიტ იაკობს არ წაუღია დოსითეოსის „ისტორია“ საქართველოდან.

მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნული წარწერის თანახმად, თავად ფალავანდიშვილს იერუსალიმის პატრიარქ კირილესთვის წიგნი უსახსოვრია 1847 წელს. მართლაც, ამ პერიოდში იერუსალიმის პატრიარქია კირილე II. ის მართლაც იყო საქართველოსთან დაკავშირებული. ცნობილია მისი წერილები ეკატერინე ჭავჭავაძისადმი (1816-1882) [1]. კირილე პატრიარქი იყო 1845-1872 წლებში.

ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის ზემოაღნიშნული ერთეული წარმოადგენს არა მხოლოდ ინსტიტუტის ბიბლიოთეკის, არამედ ქართული კულტურული მემკვიდრეობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ნიმუშს, სამეფო ოჯახის კუთვნილ ერთეულს, რომელიც დღეს ინსტიტუტის ბიბლიოთეკის რარიტეტულ გამოცემათა ფონდში ინახება ნომრით RAR-4065.

ლიტერატურა

1. კირილე (იერუსალიმის პატრიარქი), წმიდა ქალაქ იერუსალიმისა და სრულიად პალესტინის პატრიარქის კირილეს წერილები ეკატერინე ჭავჭავაძისადმი, ჟურნ. „ჯვარი ვაზისა“, №2, 1985.
2. თ. ტივაძე, იერუსალიმის პატრიარქის დოსითეოსის წერილი საქართველოს შესახებ, კრ. ქართული წყაროთმცოდნეობა, III, თბ., 1971.

Unique Unit From the Scientific Library Fund of the Javakhishvili Institute of History and Ethnology

The article is about the unique unit (RAR-4065) of the rarity publications fund of The Javakhishvili Institute of History and Ethnology scientific library. It is a “History” by the patriarch of Jerusalem Dositheus. According to the colophons of the book we become aware that this unit was belonged to Prince David, the son of Kartl-Kakheti king Giorgi XII. That means that the mentioned book is from the royal library, family library of the Bagrations. Later, in 1847 Nikoloz Palavandishvili with the help of archimandrite lakob sent it to the Patriarch of Jerusalem Kirill (Kirill II – 1845-1871). Archimandrite lakob took the book himself.